

Prof. dr. **Sead SELIMOVIĆ**

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

sead.selimovic20@gmail.com

KRVAVO PROLJEĆE: UBISTVA I PROGONI CIVILNOG STANOVNIŠTVA NA PODRUČJU OPĆINE KALESIJA POČETKOM AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1992. GODINE

Apstrakt: *Kalesija, kao strateški važan grad u planovima i ciljevima agresora, bila je meta napada već od 1992. godine. Na ovaj bosanski grad je planirana, pripremana i organizovana agresija i ratni zločini nad Bošnjacima. Srpske snage su organizirale logore za Bošnjake, ubijali su civile, vršile su sistematska silovanja i druge oblike seksualnog nasilja, masovno su protjerali i deportovali civile, uništavali su kulturna dobra i imovinu te rušili islamske vjerske objekte. U periodu od aprila do kraja juna 1992., od strane pripadnika srpskih snaga (JNA, vojske, policije te paravojnih formacija) ubijeno je najmanje 107 Bošnjaka, civila. U aprilu je ubijeno 9, maju 57, a u junu 1992. godine, 41 civil bošnjačke nacionalnosti. U periodu april - juni 1992. godine, stradalo je i 18 civila srpske nacionalnosti.*

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, Kalesija, rat, agresija, žrtve rata, civili, vojnici, logori žene, muškarci.*

BLOODY SPRING: KILLINGS AND PERSECUTION OF CIVILIANS IN THE AREA OF THE MUNICIPALITY OF KALESIJA AT THE BEGINNING OF THE AGGRESSION AGAINST THE REPUBLIC OF BOSNIA AND HERZEGOVINA IN 1992

Abstract: *Kalesija, as a strategically important town in the plans and objectives of the aggressor, became a target of attacks as early as 1992. Aggression and war crimes against the Bosniak population were planned, prepared and carried out in this Bosnian town.*

Serb forces organized detention camps for Bosniaks, killed civilians, carried out systematic rapes and other forms of sexual violence, forcibly expelled and deported civilians, destroyed cultural property and assets, and demolished Islamic religious buildings.

In the period from April to the end of June 1992, at least 107 Bosniak civilians were killed by members of Serb forces (JNA, army, police and paramilitary formations). In April, 9 civilians were killed, in May 57, and in June 1992, 41 Bosniak civilians.

In the same period, from April to June 1992, 18 civilians of Serb nationality were also killed.

Keywords: *Bosnia and Herzegovina; Kalesija; war; aggression; war victims; civilians; soldiers; camps; women; men.*

UVOD

Rukovodstvo Srpske Demokratske Stranke (SDS), na čelu sa Radovanom Karadžićem, trebalo je da provede u djelo planove Slobodana Miloševića i Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU) o stvaranju etnički čistih prostora i države u kojoj će živjeti samo Srbi. Pošto je u općini Kalesija 1991. godine bilo 7,659 (18,31%) Srba, a 33.137 (79,25%) Bošnjaka, onda je taj prostor kao i cijelu istočnu Bosnu trebalo "etnički očistiti".

Na području općine Kalesija, u periodu od aprila do kraja juna 1992. godine, od strane pripadnika srpskih snaga (JNA, vojske, policije te paravojnih formacija) vršen je širok i sistematski napad usmjeren protiv civilnog bošnjačkog stanovništva. Taktika SDS-a je bila vrlo jasna. Kontinuirano voditi pregovore o mirnom razdruživanju i dobijati na vremenu, a u praksi vojnim putem osvajati teritorije, komunikacije, tv predajnike i vršiti progon i ubistva nesrpskog stanovništva. Scenario je bio isti za sve općine i gradove u Bosni i Hercegovini.

“Svi Srbi u jednoj državi”

Ratni zločinac Radovan Karadžić je u javnim nastupima isticao da je njegov cilj uspostavljanje “jedne države za sve Srbe”. U intervjuu za list “Ilustrovan Politika” objavljenom 20. januara 1992. godine na pitanje o srpskoj strategiji je odgovorio: “*Nema više povlačenja. Borićemo se.*” A na pitanje koliko će daleko ići, odgovorio je: “*Dok ne postignemo Karađorđev cilj –*

ujedinjenje svih Srba i dok ne dovršimo borbu.” Uskoro se ponovo oglasio i priznao: “*Nema povratka na jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu.* Došlo je vrijeme da se srpski narod organizira kao cjelina, ne gledajući na administrativne granice.” Prije nego što je postao predsjednik Savezne Republike Jugoslavije, Dobrica Ćosić je otvoreno govorio da “mir u Bosni i Hercegovini ne može biti sačuvan priznavanjem tih komunističkih postojećih republičkih granica “ili “unutrašnjih administrativnih granica”, kako ih je on nazivao.¹

Rukovodstvo Srpske Demokratske Stranke (SDS), na čelu sa Radovanom Karadžićem,² trebalo je da provede u djelo planove Slobodana Miloševića i Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU) o stvaranju etnički čistih prostora i države u kojoj će živjeti samo Srbi. Pošto je u općini Kalesija 1991. godine bilo 7.659 (18,31%) Srba a 33.137 (79,25%) Bošnjaka, onda je taj prostor kao i cijelu istočnu Bosnu trebalo “etnički očistiti”.

Naoružavanje Srba u Bosni i Hercegovini bilo je u vrhu prioriteta SDS-a. U aprilu 1991. godine, nakon sjednice Glavnog odbora SDS-a na kojoj je Radovan Karadžić praktično objavio rat uz obrazloženje da je Srbima preostala samo „Velika Srbija“, sastanak su održali i trojica SDS-ovaca zaduženih za istočnu Bosnu: Miroslav Deronjić, Goran Zekić i Rajko Dukić. Na tom sastanku Rajko Dukić je rekao da je političko rukovodstvo SDS-a u Bosni i Hercegovini donijelo odluku da se Srbi u Bosni i Hercegovini naoružaju. Rekao je, također, da je lično Radovan Karadžić ubijedio Slobodana Miloševića, koji je u to vrijeme bio predsjednik SFRJ, da naoruža Srbe u Bosni i Hercegovini.³

¹ Norman Cigar, *Genocid u Bosni. Politika etničkog čišćenja*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo 1998, 52-53; 1994.), Zijad Šehić, *Eksperiment u svjetskoj laboratoriji Bosna. Međunarodna diplomatija u vrijeme disolucije SFRJ i agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu (do Vašingtonskog sporazuma 1994.)*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2013, 209-210. Zijad Šehić, *Eksperiment u svjetskoj laboratoriji Bosna. Međunarodna diplomatija u vrijeme disolucije SFRJ i agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu (do Vašingtonskog sporazuma 1994.)*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2013, 97.; Smail Čekić, *Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini*, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Sarajevo, 2012., 56.; Zijad Šehić, “Genocid u Srebrenici – krvava mrlja na savjesti čovječanstva”, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, knjiga 4, Sarajevo, 2016., 199.

² Vidi: Meldijana Arnaut, Procesuiranje u predmetu Radovan Karadžić-ICTY IT-95-5/18, *Historijski pogledi*, god. IV, br. 5, Tuzla 2021, 235-257. (<https://doi.org/10.52259/historijski-pogledi.2021.4.5.235>).

³ Arhiv ICTY, Predmet IT-02-61, Predmet: Miroslav Deronjić, Presuda Pretresnog vijeća od 30. marta 2004; Arhiv ICTY, Predmet IT-02-54, Predmet: Slobodan Milošević, Izjava svjedoka Miroslava Deronjića.; Vidi: Vahid Karavelić, *Agresija na*

Namjera SDS-a i Radovana Karadžića⁴ bila je da se provede genocid nad Bošnjacima. S tim u vezi Radovan Karadžić, predsjednik SDS-a, je u u telefonskom razgovoru sa Gojkom Đogom 12. oktobra 1991. godine kazao da će Bošnjaci nestati, da će nestati sa površine zemlje, da će biti "krvi do koljena", da će to biti "pokolj krvavi". Radovan Karadžić je ponovio svoje prijetnje 13., 14. i 15. oktobra 1991. godine. " (...) Za dva – tri dana Sarajevo će nestati i biće pet stotina hiljada mrtvih. Karadžić je rekao: „Za mjesec dana u Bosni i Hercegovini će nestati Muslimani“. Svoje prijetnje ponovio je i u Skupštini Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, 14. oktobra 1991. godine. "(...) Ovo je put na koji vi hoćete da izvedete Bosnu i Hercegovinu ista ona autostrada pakla i stradanja kojom su pošli Slovenija i Hrvatska. Nemojte da mislite, da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak, jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rat ovdje", prijetio je Karadžić.⁵

Predsjednik SDS Radovan Karadžić, bio je ubijeden da se Bošnjaci u ratu ne mogu odbraniti i da će nestati sa lica zemlje. Njegovu politiku slijedili su predsjednici općinskih odbora SDS širom Bosne i Hercegovine.

Poslanici SDS i Srpskog pokreta obnove (SPO) su 24. oktobra 1991. godine u Sarajevu donijeli Odluku o osnivanju Skupštine srpskog naroda u

---

Bosnu i Hercegovinu: Sjeveroistočna Bosna 1991. do 1992, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2004. (dalje: V. Karavelić, *Agresija na BiH*); Edina Bećirević, *Na Drini genocid: istraživanje organiziranog zločina u istočnoj Bosni*, Buybook, Sarajevo, 2009. (dalje: E. Bećirević, *Na Drini genocid*); Husejin Omerović, *Žrtve genocida na području Vlasenice 1992-1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2016. (dalje: H. Omerović, *Žrtve genocida na području Vlasenice*); Sead Selimović, Izet Šabotić, *Drugi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine 1992-1995*, Bosanski kulturni centar, Tuzla, 2017, 415-418. (dalje: S. Selimović, I. Šabotić, *Drugi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine*); Vidi i: Sead Selimović, Bratunac od 1991. do 2013. godine: promjene u etničkoj strukturi stanovništva pod utjecajem agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima, *Arhivski pogledi*, god. I, br. 1, Tuzla 2020, 147-171.

⁴ O ratnom zločincu Radovanu Karadžiću vidi: Robert J. Donia, *Radovan Karadžić – uzroci, postanak, i uspon genocida u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 2016.

⁵ Arhiv ICTY, Predmet IT-02-54-T, Pred pretresnim vijećem III, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, drugi pretpretresni podnesak tužilaštva (Optužnice u vezi sa Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom), 31. maj 2002, paragraf 61 i 200, napomena 400; Vidi i: Miloševiću dokazan genocid u Bosni: Međupresuda Haškog tribunala od 16.juna 2004, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2007, 143.

Bosni i Hercegovini.⁶ Nelegalna odluka bila je jasan znak u kome pravcu će ići politika SDS u Bosni i Hercegovini. Na istoj sjednici donesena je i Odluka o raspisivanju i provođenju plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini 9. i 10. novembra 1991. godine, na kojem se srpski treba da izjasni o pitanju da li je "saglasan sa odlukom Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, od 24. oktobra 1991. godine, da srpski narod ostane u zajedničkoj državi Jugoslaviji, sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajina, SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, te drugim koji se za taj ostanak izjasne."⁷ Bio je očito i potpuno jasno da se na ovaj način stvara "Velika Srbija". Kada je SDS, 26. oktobra 1991. godine u Banja Luci, objelodanio naređenje o nasilnom preuzimanju vlasti i zadacima u ratnim uslovima, bilo je potpuno jasno da je rat kao opcija neizbježan.⁸

Nelegalna Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini je 21. novembra 1991. godine donijela odluku o verifikaciji proglašanih srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini, čime je počelo zaokruživanje tzv. "srpskih prostora".⁹ Dana 9. januara 1992. godine u Sarajevu je donesena Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine. U tački 2. Deklaracije, piše da se "Rpublika nalazi u sastavu Savezne države Jugoslavije kao njena federalna jedinica."¹⁰

⁶ AIIZ, Fond SDS, inv.br. 490/4. *Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 24.10.1991; S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, 1700-1702.

⁷ AIIZ, Fond SDS, inv.br. 490/4. *Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 24.10.1991; S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, 1700-1702; Vidi i: Vikend za glasanje, *Oslobođenje*, br. 15584, Sarajevo, srijeda, 6. novembar 1991, 5; S. Selimović, I. Šabotić, *Drugi korpus*, 68; Sead Selimović, *Bijeljina od 1991. do 2013. godine: Promjene u etničkoj strukturi stanovništva pod utjecajem rata protiv Bosne i Hercegovine*, *Baština sjeveroistočne Bosne*, br. 13, Tuzla 2021, 95-138.

⁸ AIIZ, Fond SDS, inv.br. 3-1171. *Naredba SDS*, Sarajevo, 26.10.1991; S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, 1703-1704; Sead Selimović, *Bijeljina od 1991. do 2013. godine: Promjene u etničkoj strukturi stanovništva pod utjecajem rata protiv Bosne i Hercegovine*, *Baština sjeveroistočne Bosne*, br. 13, Tuzla 2021, 95-138.

⁹ AIIZ, Fond SDS, inv.br. 491/5., *Odluku o verifikaciji proglašanih srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini* Sarajevo, 21.11.1991; S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, 1705-1707.

¹⁰ Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, *Javnost, list srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, 1; ; S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, 1718-1720; Sve odluke tzv. Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (Republike Srpske) bile su nelegalne. O tome vidi: Omer Ibrahimagić, *Politika secesije bosanskih Srba*, Monos, Gračanica 2018; Vidi i: Denis Bećirović, *Teritorijalni ekspanzionizam Srbije prema Bosni i Hercegovini (1804-2020)*, Institut za istraživanje

Bio je to potpuno nelegalan čin pošto tada važeći Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine to nije dopuštao. Osim toga, Deklaracija je donesena od strane nelegalne tzv. Skupštine srpskog naroda. Iza ove paradržavne tvorevine stajala je u stvari Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ), koja je bila u procesu raspadanja, odnosno režim Slobodana Miloševića.

Političke i druge aktivnosti SDS i bosanskih Srba pratile su i aktivnosti JNA, a sve to je koordinirano iz centra u Beogradu. JNA je postepeno, pod plaštom vojnih vježbi, zauzimala i kontrolirala strateški važne pravce, ključne putne komunikacije, mostove, dominantne objekte, centre veze, televizijske i radio predajnike i repetitore. Ove aktivnosti JNA i raspored jedinica ukazao je na činjenicu da je i prije zvaničnog početka rata i agresije Bosna i Hercegovina bila okupirana, te da su mjesta u kojima su Bošnjaci činili većinski dio stanovništva, bila stavljena u okruženje.¹¹

JNA je povlačenjem iz Slovenije i Hrvatske bila raspoređena na teritoriji Bosne i Hercegovine, gdje je bilo raspoređeno devet korpusa.¹² Uz sve ovo JNA je formirala i naoružavala "dobrovoljačke jedinice", kao i "srpsku TO" i tzv. "Vojsku republike srpske".

Poslanici tzv. Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini posebno su u javnim nastupima isticali činjenicu da zajednički život nije moguć i da je neophodno "etničko razdvajanje", da ima "previše" Bošnjaka ("Muslimana"), te da oni nisu narod i nacija.

Na sjednici tzv. Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine, 25. februara 1992. godine, Rajko Đukić iz Milića je govorio o demografiji u Bosni i Hercegovini i rekao da su "Muslimani" na putu da postanu apsolutna većina u Bosni i Hercegovini. Rekao je da su prema popisu stanovništva iz 1971. godine "Muslimani" činili 39% stanovništva Bosne i Hercegovine, a Srbi 37%, dok su ti podaci za 1981. godinu iznosili 39%, odnosno 32%. Iznio je tezu da će "Muslimani" do 2001. godine činiti 51% stanovništva. Pozvao je na uspostavljanje najmanje 15 do 20 srpskih opština, tvrdeći da je tadašnja

---

zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2021, 242-256.

¹¹ Vidi: S. Milišić, *Etničko čišćenje bošnjačkog stanovništva*, 385; Vidi i: Mesud Šadinlija, Neki aspekti djelovanja Vojske Jugoslavije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu na području srednjeg Podrinja, *Historijski pogledi*, god. IV, br. 5, Tuzla 2021, 217-234. (<https://doi.org/10.52259/historijski-pogledi.2021.4.5.217>).

¹² *Drinski korpus 1992-1995*, Vojna ekspertiza. Br. 06-01/6-6.1-328/01, od 14. 02. 2001.

podjela Bosne i Hercegovine po opštinama prevaziđena i da ide na štetu srpskog naroda.¹³

Na istoj sjednici, Vojislav Kuprešanin je rekao sljedeće:

*"Dakle, ja nisam ni za bilo kakvu zajedničku instituciju zajedno s Muslimanima i Hrvatima Bosne i Hercegovine. Lično smatram da su oni nama prirodni neprijatelji. Vi već znate šta su prirodni neprijatelji, i, da mi više nikada ne možemo živjeti zajedno, niti možemo bilo šta zajednički raditi."*¹⁴

Na sjednici tzv. Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine, održanoj 18. marta 1992. godine, Momčilo Krajišnik, predsjednik te Skupštine, posebno se osvrnuo na potrebu da se započne s onim što je dogovoreno, naime s etničkim razdvajanjem na terenu, i na potrebu da se počne "utvrđivati teritorija". Krajišnik je rekao da bi bilo "dobro strateški učiniti jednu stvar: početi ovo što smo se dogovorili – etničko razdvajanje na terenu".¹⁵

Govoreći na Dvadeset četvrtoj sjednici tzv. Skupštine Republike srpske, 8. januara 1993. godine, Momčilo Krajišnik je rekao:

*"Skupština je zauzela stav da su Muslimani komunistička tvorevina i da predstavljaju vjersku skupinu turske orijentacije (...) Oni su nevjernici, narod koji nije narod, odnosno narod koji hoće da bude narod i nema nikakve argumente za naciju."*¹⁶

Članovi tzv. Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine (od 12. avgusta 1992. tzv. Skupštine Republike srpske) su u svojim javnim nastupima negirali etnički i nacionalni identitet Bošnjaka, dehumanizirali ih, diskreditirali,

¹³ Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 60.

¹⁴ Robert Donia, *Iz Skupštine Republike Srpske 1991-1996*, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, University Press, Sarajevo 2012, 36; Vidi i: Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 60.

¹⁵ Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 62.

¹⁶ Robert Donia, *Iz Skupštine Republike Srpske 1991-1996*, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, University Press, Sarajevo 2012, 40.

degradirali, marginalizirali te tako pripremali teren za progone, ubistva i genocid kao zločin nad zločinima.

S tim u vezi nastao je, "najkasnije 24. oktobra 1991. godine", "Udruženi zločinački poduhvat (UZP)"¹⁷, koji je "postojao tokom cijelog perioda sukoba u Bosni i Hercegovini, do potpisivanja Dejtonskog sporazuma 1995. godine."¹⁸

Cilj UZP-a bio je "trajno uklanjanje bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva sa teritorije planirane srpske države, sredstvima koja su obuhvatala činjenje zločina," kao što su progoni, ubistva, mučenja itd.¹⁹

Predsjednik Srbije Slobodan Milošević bio je dio "udruženog zločinačkog poduhvata" u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Zajednički zločinački cilj dijelilo je više političko, vojno i policijsko rukovodstvo u Srbiji, SAO Krajini, SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem i Republici Srpskoj, sa ključnim članovima, između ostalih i koji su varirali ovisno o području i vremenu izvršenja zločina, a to su Slobodan Milošević, Radmilo Bogdanović, Radovan Stojičić Badža,

---

¹⁷ (...) Udruženi zločinački poduhvat (UZP) je novi oblik suučestvovanja u zločinu koji je uveo Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Počinjeni zločini se promatraju kao sistem, tj. kao planiran i postavljen cilj koji se ostvaruje kroz sistem države. U ostvarenje planiranog cilja uključen je državni ili paradržavni sistem, njegove institucije i funkcioneri, od najviših do najnižih razina. Čak, može se utvrditi da je cijeli državni sistem prilagođen i podređen planiranom zločinačkom cilju. To znači da je to sistem u kome jedan čovjek u državi ili veoma mali broj ljudi donosi odluke i cijeli sistem podređuje dogovorenom zločinačkom cilju. Planiranje i provođenje tog cilja krije se od javnosti, na njega nemaju uticaja ni legalni državni i politički organi. Oni su u tom segmentu donošenja državnih odluka suspendirani. Običajno pravo poznaje oblike udruživanja pri izvršenju zločina, ali su ta udruživanja ograničenog dometa i zločini koje izvršavaju su također ograničeni. Pojedinci se mogu udružiti protiv nekoga, nekog drugog udruženja ili grupe nad kojima žele izvršiti zločin (partnerskog, konkurentskog i sl.) ali to suučestvovanje u zločinu nije sistem i nije državni plan. UZP utvrđen na prostoru bivše Jugoslavije je državni sistem zločina koji država ili njeni najviši funkcioneri planiraju i pretvaraju u sistem. On je usmjeren protiv druge države, protiv cijelog jednog naroda ili dijelova naroda, protiv cijelog jednog društva. On nije usmjeren samo na neku ograničenu skupinu. (...). Vidi: Ivo Komšić, Udruženi zločinački poduhvat (UZP) – Što je to?, <https://www.autograf.hr/udruzeni-zlocinacki-poduhvat-uzp-sto-je-to-1/>. Pristup: 10. 08.2021.

¹⁸ O tome vidi: Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 47.

¹⁹ O tome vidi: Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 47.

Mihalj Kertes, Milan Martić, Milan Babić, Goran Hadžić, Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Momčilo Krajišnik, Biljana Plavšić i Željko Ražnatović Arkan.²⁰

Navedene činjenice pokazuju da je Srbija, između ostalog, odgovorna za ratne zločine počinjene u Republici Bosni i Hercegovini.

Na 16. sjednici paradržavne tvorevine Skupštine Srpske Republike Bosne i Hercegovine, održanoj 12. maja 1992. godine u Banja Luci, bili su istaknuti *"strateški prioriteti srpskog naroda, odnosno strateški ciljevi srpskog naroda"*, koje je predstavio Radovan Karadžić. Prvi strateški cilj *"srpske strane"*, bio je *"razdvajanje od druge dvije nacionalne zajednice, državno razdvajanje..."* drugi, da se *"sve srpske oblasti" povežu u jednu cjelinu*; treći, *da se uspostavi koridor u dolini rijeke Drine, odnosno "eliminiranje rijeke Drine kao granice između dva svijeta."* Četvrti strateški cilj, predviđao je *da se uspostavi granica na Uni i na Neretvi*, a peti je *imao za cilj da se podijeli Sarajevo na "srpski i muslimanski dio"* i uspostavljanje svakog od ta dva dijela efektivne državne vlasti te konstitutivne države. S tim u vezi Karadžić je kazao: *"Alija nema državu dok mi imamo dio Sarajeva. Nema Vladu, nema Skupštinu, nema funkcionisanje, jer Aliji je bilo najvažnije da on za svijet stvara privid kako postoji država..."* Borbe u Sarajevu i za Sarajevo trebale su biti od presudne važnosti, one su odlučivale sudbinu Bosne i Hercegovine. Šesti strateški cilj je predviđao izlaz *"Srpske Republike Bosne i Hercegovine na more"*.²¹

Krvavi mart 1992: Pucnji u državu - ubistvo policajaca u Kalesiji

Kada su SAD i Evropska zajednica utvrdili da je Republika Bosna i Hercegovina ispunila uvjete za međunarodno priznanje, počeli su sve žešći napadi Jugoslavenske narodne armije (JNA) i bosanskih Srba, predvođenih Srpskom demokratskom strankom (SDS) na civile, ali i pripadnike MUP-a

²⁰ Arhiv Internacional Residual Mechanism for Criminal Tribunals, Predmet broj MICT-15-96-T (Predmet Jovica Stanišić-Franko Simatović), Presuda, Hag, 30. 06. 2021, 160.

²¹ Robert J. Donia, *Iz Skupštine Republike Srpske 1991-1996: Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu*. Izdavači: University press-izdanja Magistrat, Sarajevo i Fondacija Istina Pravda Pomirenje, Tuzla: Sarajevo-Tuzla, 2012., 52-54.; Zapisnik sa 16. sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini održane 12. maja 1992. u Banjaluci u prostorijama Doma JNA..., u: *Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990-1992*. Tematska zbirka dokumenata. Priredio dr Kosta Nikolić, Biblioteka "Jugoslovenska kriza". Edicija "Dokumenta", Institut za savremenu istoriju, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2011, 249-300.

Republike Bosne i Hercegovine. Tako su 12. marta 1992. godine, oko 20,00 sati u Kalesiji, ubijeni policajci Sead Bukvarević i Zijad Živčić, zaposleni u SJB Kalesija. Ubistva je počinio Rade Janković uz pomoć Vinka Todića. Dan poslije, 13. marta 1992. godine, ubijen je na barikadi u Kalesiji i Sead Avdić, iz rezervnog sastava MUP-a Bosne i Hercegovine, SJB Kalesija.²²

Poslije ubistva kalesijskih policajaca zločinci su se sklonili u Dubnicu, gdje se tih dana izvodila vježba srpskih jedinica, a u okviru vježbe i bojevo gađanje.²³

Ubicu su u Dubnici štitili Petar Janković, predsjednik SDS-a u Kalesiji, general Savo Janković, komandant Tuzlanskog korpusa JNA, Goran Žugić, načelnik državne bezbjednosti CSB Tuzla i Srpko Antić, načelnik Odjeljenja milicije u CSB Tuzla. Oni su ubici i zločincu omogućili bjekstvo sa područja općine Kalesija.²⁴

O ubistvu policajaca u Kalesiji obaviješten je odmah CSB Tuzla, koji je isto veče uputio u Kalesiju 100 specijalaca i oklopno borbeno vozilo sa zadatkom da brzo intervenišu i uhapsu ubicu. Istragu su, na zahtjev Petra Jankovića, vodili Goran Žugić i Srpko Antić. Oni su, umjesto brze istrage, oklijevali pravdajući se činjenicom da naoružani mještani Dubnice ne dozvoljavaju pristup kući Rade Jankovića.²⁵

Na vijest o ubistvu policajaca bošnjačko stanovništvo postavlja barikade duž magistralnog puta Caparde-Kalesija-Tojšići-Tuzla i puta Dubrave-Međaš-Živinice, a srpsko stanovništvo odgovara postavljanjem barikada u Dubnici i na

---

²² „Kalesija kao bure baruta“, *Oslobođenje*, br. 15709, godina XLIX, Sarajevo, 14.03.1992., 5.; „Zločin nad kalesijskim policajcima“, *Front slobode*, br. 3290, god. L, Tuzla, utorak, 20.04.1993., 2.; S. Omerbegović, H. Tubić, *Kalesija: priprema i odbrana*, 64-71.; Sead Omerbegović, Enver Jukanović, Muhamed Avdić, *Vrijeme odluka i otpora: Kalesija 1992.-1995.*, Tuzla, 2003., 45-47. (dalje: S. Omerbegović, E. Jukanović, M. Avdić, *Vrijeme odluka i otpora*).; Salim Hodžić, *Patriotska liga*, 166.

²³ Salim Hodžić, *Patriotska liga*, 166.

²⁴ „Osumnjičeni nedostupni policiji“, *Oslobođenje*, br. 15710, godina XLIX, Sarajevo, 15.03.1992., 3; Dž. Pašić, *Zemlja između istoka i zapada*, str. 205.; „Zločin nad kalesijskim policajcima“, *Front slobode*, br. 3290, god. L, Tuzla, utorak, 20.04.1993., str. 2.

²⁵ „Uzavrela Kalesija. Ubicu štite mitraljesci“, *Oslobođenje*, br. 15711, godina XLIX, Sarajevo, 16.03.1992., str. 3; „Istraga na nultoj tački“, *Oslobođenje*, br. 15712, godina XLIX, Sarajevo, 17.03.1992., str. 3; Dž. Pašić, *Zemlja između istoka i zapada*, str. 205.; „Zločin nad kalesijskim policajcima“, *Front slobode*, br. 3290, god. L, Tuzla, utorak, 20.04.1993., str. 2.; S. Omerbegović, H. Tubić, *Kalesija: priprema i odbrana*, str. 64-71.; S. Omerbegović, E. Jukanović, M. Avdić, *Vrijeme odluka i otpora*, str. 45-47.

Capardama. Bosanskim Srbima na barikadi u naselju Caparde pritekao je u pomoć jedan tenkovski vod iz sastava 4. oklopne brigade JNA.²⁶

Ispred SJB i zgrade općine Kalesija, 13. marta 1992. godine, okupilo se lokalno bošnjačko stanovništvo tražeći oružje, kako bi obezbjeđivalo i štitilo svoja naselja. Situacija se komplicirala. Zbog novonastale situacije, 14. marta je održana vanredna sjednica Skupštine opštine Kalesija na koju nisu došli srpski odbornici. Na sjednici je analizirana političko-bezbjednosna situacija u Kalesiji te izraženo nezadovoljstvo odbornika načinom vođenja istrage. Od CSB –a Tuzla zatražena je detaljna informacija o provođenju istrage. Osim toga, Skupština opštine donijela je i odluku o formiranju Kriznog štaba u koji su ušli Izet Hadžić, predsjednik, Dževad Tosunbegović, zamjenik predsjednika, te Sead Omerbegović, Muhamed Hadžić i Rifet Avdibašić, članovi.²⁷

Zbog situacije u Kalesiji, u Tuzlu je 15. marta 1992. godine, helikopterom stigao ministar unutarnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine Alija Delimustafić i komandant Specijalnih snaga MUP-a RBiH Dragan Vikić. Oni su u prostorijama CSB Tuzla prisustvovali sastanku, na kojem su bili general Savo Janković, komandant korpusa u Tuzli, Petar Janković, predsjednik SDS-a Kalesija, Drago Janković, predstavnik SDS-a Kalesija, Izet Hadžić, predsjednik SO Kalesija, Ismet Mešić, načelnik SJB Kalesija, Sead Omerbegović, načelnik Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane Kalesija, Šemso Softić, načelnik sektora javne bezbjednosti Tuzla, Srpko Antić, načelnik odjeljenja policije CSB, Goran Žugić, načelnik državne bezbjednosti CSB Tuzla i Meho Bajrić, načelnik SJB Tuzla. Na sastanku je zaključeno da se uklone sve barikade postavljene na magistralnom putu Tuzla-Zvornik i da se nastavi sa traganjem i hvatanjem ubice Radeta Jankovića.²⁸

²⁶ „Uzavrela Kalesija. Ubicu štite mitraljesci“, *Oslobođenje*, br. 15711, godina XLIX, Sarajevo, 16.03.1992., str. 3; „Istraga na nultoj tački“, *Oslobođenje*, br. 15712, godina XLIX, Sarajevo, 17.03.1992., str. 3; Dž. Pašić, *Zemlja između istoka i zapada*, str. 205.; „Zločin nad kalesijskim policajcima“, *Front slobode*, br. 3290, god. L, Tuzla, utorak, 20.04.1993., str. 2.; S. Omerbegović, H. Tubić, *Kalesija: priprema i odbrana*, str. 64-71.; S. Omerbegović, E. Jukanović, M. Avdić, *Vrijeme odluka i otpora*, str. 45-47.

²⁷ „Uzavrela Kalesija. Ubicu štite mitraljesci“, *Oslobođenje*, br. 15711, godina XLIX, Sarajevo, 16.03.1992., 3; „Istraga na nultoj tački“, *Oslobođenje*, broj 15712, godina XLIX, Sarajevo, 17.03.1992., 3; Dž. Pašić, *Zemlja između istoka i zapada*, 205.; „Zločin nad kalesijskim policajcima“, *Front slobode*, br. 3290, god. L, Tuzla, utorak, 20.04.1993., 2.; S. Omerbegović, H. Tubić, *Kalesija: priprema i odbrana*, 64-71.; S. Omerbegović, E. Jukanović, M. Avdić, *Vrijeme odluka i otpora*, 45-47.

²⁸ Dž. Pašić, *Zemlja između istoka i zapada*, str. 205.; „Zločin nad kalesijskim policajcima“, *Front slobode*, br. 3290, god. L, Tuzla, utorak, 20.04.1993., 2.; S.

Ubice, ni nakon ovoga sastanka "iza zatvorenih vrata", nisu pronađene i privedene pred Sud. Barikade su uklonjene, ali je u Kalesiji i drugim mjestima kod bošnjačkog stanovništva stvoreno uvjerenje da ubistva koja su se dogodila u općini nisu djelo jednog čovjeka, nego jedne mnogo šire akcije koju je preko svojih ljudi pripremila i izvela SDS iz Dubnice. SDS je imala "svoje ljude" u sistemu vlasti: vojsci, policiji, sudstvu, tužilaštvu i drugim institucijama. Ona je te institucije nastojala podijeliti po etničkom principu.

Progon i ubistva civilnog stanovništva

Udari antibosanskih snaga sve su se više pojačavali. Dok su objavljivane odluke vlada mnogih država o priznanju Republike Bosne i Hercegovine, pokrenuta je oružana agresija, koju su dugo pripremali protivnici bosanskohercegovačkog državnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Agresori su zagovarali i silom oružja pokušavali ostvariti podjelu Bosne i Hercegovine i povlačenje novih granica među narodima.

U Bijeljini su 1. aprila 1992. godine upale oružane formacije Službe državne bezbednosti Srbije i u sadejstvu sa lokalnim srpskim snagama, do 4. aprila, ovladale gradom, počinivši masakr nad civilnim stanovništvom.²⁹

Prva žrtva ubica i zločinaca u centru Bijeljine, prvog aprila 1992. godine, bio je Dževad Osmančević (od oca Ikana i majke Elmase), dječak koji je imao 14 godina. Ubijen je dok se kretao biciklom prema svojoj kući.

Samo u toku mjeseca aprila 1992. godine, u Bijeljini su ubijena najmanje 93 civila (81 Bošnjak, 8 Albanaca, 3 Srbina i 1 Hrvat). Od 31. marta do 6. aprila 1992. godine, ubijeno je najmanje 55 civila.³⁰

Slike zločina sa bijeljinskih ulica, brzo su obišle svijet, ali na slike užasa međunarodna zajednica nije reagirala. Bijeljina je bila generalna proba za rat, ubistva, ratne zločine i genocid koji su ubrzo uslijedili u Bosni i Hercegovini.

Rat se širio cijelom Bosnom i Hercegovinom. Na Kupresu je 3. aprila 1992. godine počeo sukob "hrvatskih snaga" sa jedinicama Jugoslavenske

---

Omerbegović, H. Tubić, *Kalesija: priprema i odbrana*, 64-71.; S. Omerbegović, E. Jukanović, M. Avdić, *Vrijeme odluka i otpora*, 45-47.

²⁹ Sead Selimović, *Ubijeni i protjerani: promjene u etničkoj strukturi stanovništva Bosanskog podrinja od 1991. do 2013. godine pod utjecajem rata protiv Bosne i Hercegovine*, Centar za istraživanje moderne i savremene historije, Tuzla, 2022, 108-109.

³⁰ Mirsad Tokača, *Bosanska knjiga mrtvih: Ljudski gubici u Bosni i Hercegovini 1991-1995*, knjiga 4, Istraživačko dokumentacioni centar, Sarajevo, 2012, 522-554.

narodne armije (JNA), koji je završio porazom "hrvatskih snaga" i okupacijom toga prostora 10. aprila 1992. godine.³¹

Legalno izabrani predstavnici vlasti i institucija Republike Bosne i Hercegovine imali su obavezu da zaštite teritorijalni integritet države, građane, privredna, kulturna i druga dobra.

Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine je 4. aprila 1992. godine donijelo Odluku o mobilizaciji jedinica Teritorijalne odbrane, rezervnog sastava milicije i jedinica civilne zaštite. Osim toga, Predsjedništvo je, 8. aprila 1992. godine, donijelo Odluku o proglašenju stanja neposredne ratne opasnosti, zatim Uredbu o ukidanju dotadašnjeg Republičkog štaba Teritorijalne odbrane i formiranje Štaba Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, i, 9. aprila 1992. godine, Odluku o objedinjavanju i stavljanju svih naoružanih formacija pod komandu "novog" Štaba Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, zaključno sa 15. aprilom 1992. godine.³²

U toku aprila mjeseca 1992. godine "srpske snage" (JNA i druge vojne i paravojne formacije iz Bosne i Hercegovine i Srbije) napadaju preuzimaju kontrolu nad mnogim općinama i gradovima u Bosni i Hercegovini: Bijeljina, Banja Luka, Bosanski Brod, Bratunac, Zvornik, Kupres, Modriča, Foča, Višegrad, Vlasenica, Bosanski Šamac, Brčko, Prijedor. Od aprila mjeseca 1992., pa do kraja te godine, srpske vlasti su u "preuzetim" gradovima otpustale Bošnjake i Hrvate s poslova u svim sektorima, a mnogi civili bili su ubijeni.

³¹ Davor Marijan, „Borbe za Kupres u travnju 1992“, *Polemos*, časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, Hrvatsko sociološko društvo i Naklada Jesenski Turk, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, 2000, br. 3, 11-49.

³² "Uredba o izmjeni naziva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine", *Službeni list Republike Bosne i Hercegovine*, godina I, broj 4, Sarajevo, 9. aprila 1992, 1; "Uredba o proglašenju neposredne ratne opasnosti", *Službeni list Republike Bosne i Hercegovine*, godina I, broj 4, Sarajevo, 9. aprila 1992, 1; "Uredba o ukidanju dosadašnjeg Republičkog štaba Teritorijalne odbrane i obrazovanju Štaba Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine", *Službeni list Republike Bosne i Hercegovine*, godina I, broj 4, Sarajevo, 9. aprila 1992, 1; Sead Selimović, Izet Šabotić, *Drugi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine 1992-1995*, Bosanski kulturni centar Tuzlanskog kantona, Tuzla, 2017, 119-120; Smail Čekić, Vahid Karavelić, Nedžad Ajnadžić, Selmo Cikotić, Šefko Hodžić, Muhamed Smajić, Mesud Šadinlija, *Prvi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2017, 66-68; Zilha Mastalić Košuta, Vahid Aladžuz, Elvedin Mulagić, *Hadžići tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992-1995*, Općina Hadžići, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Hadžići-Sarajevo, 2022, 24-25.

Namjera JNA i ostalih "srpskih snaga" bila je da brzo okupira Republiku Bosnu i Hercegovinu. Zbog toga su napadi bili usmjereni na četiri glavna pravca: Sarajevo, Bosansko podrinje, Bosanska posavina i Hercegovina. Branioци Republike Bosne i Hercegovine nisu dozvolili da JNA ostvari sve postavljene ciljeve.

Teritorijalna odbrana Republike Bosne i Hercegovine je u vrijeme ovih aprilskih dešavanja stalno narastala i postajala respektabilna vojna sila. Na dan 30. aprila 1992. godine, u njenom sastavu nalazilo se 676 jedinica, sa 76.272 borca.³³

Političke i druge aktivnosti SDS i bosanskih Srba pratile su i aktivnosti JNA, a sve to je koordinirano iz centra u Beogradu. JNA je postepeno, pod plaštom vojnih vježbi, zauzimala i kontrolirala strateški važne pravce, ključne putne komunikacije, mostove, dominantne objekte, centre veze, televizijske i radio predajnike i repetitore. Ove aktivnosti JNA i raspored jedinica ukazao je na činjenicu da je i prije zvaničnog početka rata i agresije Bosna i Hercegovina bila okupirana, te da su mjesta u kojima su Bošnjaci činili većinski dio stanovništva, bila stavljena u okruženje.³⁴

JNA je povlačenjem iz Slovenije i Hrvatske bil raspoređena na teritoriji Bosne i Hercegovine, gdje je bilo raspoređeno devet korpusa.³⁵ Uz sve ovo JNA je formirala i naoružavala "dobrovoljačke jedinice", kao i "srpsku TO" i tzv. "Vojsku republike srpske".

"Za stvaranje države srpskog naroda i njene oružane sile, uloga JNA je najznačajnija", isticao je Veljko Kadijević. On je, također, smatrao da komande i jedinice JNA čine kičmu za "VRS" sa kompletnim naoružanjem i opremom.³⁶

---

³³ Rasim Delić, *Armija Republike Bosne i Hercegovine: nastanak, razvoj i odbrana zemlje*, knjiga prva, Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2007, 187.

³⁴ Vidi: S. Milišić, *Etničko čišćenje bošnjačkog stanovništva*, 385; Vidi i: Mesud Šadinlija, Neki aspekti djelovanja Vojske Jugoslavije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu na području srednjeg Podrinja, *Historijski pogledi*, god. IV, br. 5, Tuzla 2021, 217-234. (<https://doi.org/10.52259/historijski-pogledi.2021.4.5.217>).

³⁵ *Drinski korpus 1992-1995*, Vojna ekspertiza. Br. 06-01/6-6.1-328/01, od 14. 02. 2001.

³⁶ Veljko Kadijević, *Protiv udar: Moje viđenje raspada Jugoslavije*, Beograd 2010, 148-162. (dalje: V. Kadijević, *Protiv udar*).

Ratni požar se širi - progon i ubistva civila: Formiranje tzv. Srpske opštine Kalesija

Situacija u Kalesiji bila je napeta. Politička i sigurnosna. Jedinice JNA već su bile stacionirane na području općine, u naseljima u kojima su živjeli bosanski Srbi.

Srpska demokratska stranka (SDS) u Kalesiji, na čijem čelu je bio Petar Janković iz Dubnice, radila je na podjeli Općine po etničkom principu, na srpsku i muslimansku (bošnjačku). Tako "na osnovu člana 2. Ustava Srpske Republike BiH, Sl. glasnik br.3/92 Skupština srpskog naroda opštine Kalesija dana 28.02.1992. godine donosi Odluku o proglašenju Srpske opštine Kalesija (...)". Odlukom je predviđeno da Srpsku opštinu Kalesija sačinjavaju teritorije u kojima srpski narod predstavlja većinsko stanovništvo. U članu 2 Odluke piše da je sjedište opštine u Kalesiji, a u članu 3. da Odluka stupa na snagu danom donošenja.³⁷

SDS Kalesije radio je uporno na podjeli općine. U Osmacima su prvoga aprila 1992. godine, dok su ubijani civili u Bijeljini, "odbornici srpske nacionalnosti na prvoj redovnoj sjednici srpske opštine Kalesija konstituisali kompletnu vlast srpskog naroda ovoga kraja. Za predsjednika Srpske opštine Kalesija izabran je Petar Janković, a predsjednika Vlade je Milorad Nikolić." Odbornici su na sjednici jednoglasno donijeli odluku da se zatraži zasjedanje "zajedničke skupštine opštine Kalesija" u roku od sedam dana na kojoj će biti predloženo "mirno i demokratsko razdruživanje."³⁸

Evropski posmatrači su, također, zajedno sa JNA, podsticali podjelu općine po etničkom principu. Tako su općinska rukovodstva Stranke demokratske akcije (SDA) Kalesija i Srpske demokratske stranke (SDS) Kalesija u prvoj polovini aprila 1992. godine pregovarala o mogućnosti "mirnog razlaza" i podjeli općine "na srpski i muslimanski dio". Međutim, pregovori nisu smanjili međuetničke tenzije u Kalesiji.³⁹

U vrijeme kada su vođeni pregovori o "mirnom razlazu" u Bosni i Hercegovini je bijesnio rat. Prognanici iz Zvornika i drugih okupiranih općina preplavili su Kalesiju, Tuzlu, Živinice. Sredinom aprila 1992. godine u Tuzli je

³⁷ Odluka o proglašenju Srpske opštine Kalesija, broj 186/92, Kalesija, 28.02.1992. Kopija Odluke je u arhivi autora rada.

³⁸ "Kalesija. Razdruživanje za 7 dana", *Borba, nezavisni politički dnevnik*, godina LXX, broj 94, Beograd, petak, 3.april 1992, 2.

³⁹ "Kalesija. Kako se mirno razići?", *Front slobode*, godina XLIX, broj 3199, Tuzla, utorak, 21.aprila 1992, 2.

bilo oko pet hiljada prognanika, a u Kalesiji oko četiri hiljade. Općinski štabovi, organizacije Crvenog krsta, dobrotvorna društva i domaćinstva ulagali su ogromne napore da zbrinu protjerano stanovništvo. Domaćin iz Kikača, Hasan Avdibašić, primio je u svoju kuću 34 prognanika iz Zvornika, Ahmet Aščić iz Vukovija Gornjih 29, a prognanike su smjestili i domaćini Haso Hasanović, Muharem Eminić, Avdo Hasanović, Nefa Jašarević, Husein Čamavdić, Mustafa Čanić i mnogi drugi.⁴⁰ Samo u kalesijskom naselju Jajići je bilo zbrinuto, u periodu od 1992-1995. godine, 64 prognaničke porodice sa 257 članova.⁴¹

Taktika SDS-a bila je vrlo jasna. Kontinuirano voditi pregovore o mirnom razdruživanju i dobijati na vremenu, a u praksi vojnim putem osvajati teritorije, komunikacije, tv predajnike i vršiti progon i ubistva nesrpskog stanovništva. Scenario je bio isti za sve općine i gradove u Bosni i Hercegovini.

Tzv. Srpski teritorijalci i JNA zauzeli su tv relej Stolica na Majevidi, na teritoriji općine Kalesija. Bilo je to u noći između subote i nedjelje, 12. na 13. april 1992.godine. Time su stanovnici Tuzle, Kalesije i drugih općina ovoga dijela Bosne i Hercegovine "ostali bez programa TV Sarajevo."⁴²

Na Dan međunarodnog priznanja Republike Bosne i Hercegovine, 6. aprila 1992. godine, počela je otvorena agresija na državu. Općinski štab Teritorijalne odbrane Kalesija radio je i postupao u skladu s odlukama Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine i važećim zakonima. Trebalo je svim sredstvima braniti državu.⁴³

U aprilu 1992. godine stradali su civili, njih 9, koji su imali prebivalište u Kalesiji, na različite načine u više općina: ALIĆ PAŠA, Kalesija; ALJUKIĆ (Nakić) SALKO, Kalesija; DUŠKUNOVIĆ (Mustafa) HASAN; KRAJNOVIĆ (Meho) SMAJL, Kalesija; MEŠANOVIĆ (Alje) MUJO, Zvornik; SALČINOVIĆ (Mehmed) REFIK, Zvornik; SALČINOVIĆ (Mehmed) SALIH, Zvornik; SALČINOVIĆ (Mehmed) ŠEMSO, Zvornik; SELMANOVIĆ (Rasim) NEDŽAD, Lopare.

Napad jedinica JNA i drugih srpskih vojnih formacija na Kalesiju počeo je 2. maja 1992. godine. U rano jutro 2. maja 1992. godine, granatiranjem iz

---

⁴⁰ "Izbjeglice. Dobročinitelji otvorili vrata". *Front slobode*, godina XLIX, broj 3197, Tuzla, utorak, 14.aprila 1992, 3.

⁴¹ Fahrudin Hamzić, Ibran Hamzić, *Jajići: prilozi za monografiju*, Off-set, Tuzla, 2023, 333-341.

⁴² "Srpski teritorijalci zauzeli TV relej", *Front slobode*, godina XLIX, broj 3197, Tuzla, utorak, 14.aprila 1992, 1.

⁴³ O djelatnost Štaba TO Kalesija vidi: Sead Omerbegović, Halid Tubić, *Kalesija: Priprema i odbrana od agresije 1992.godine*, Papirografika Tojšići, Kalesija, 1997, 77-92.

pravca Rakinog Brda i iz Dubnice, a potom i rafalima sa Carske Bašče po centru Kalesije i Prnjavoru, počela je ofanziva s ciljem okupacije Kalesije. Tog dana poginula je Nefisa Osmančević iz Gojčina. Tehnički superiornije neprijateljske snage, podržavane tenkovima i jedinicama tadašnje JNA, istog su dana opkolile i zauzele Jelovo Brdo i Gojčin. Narednih dana agresor je okupirao istočni dio opštine: Hajvaze, Mahalu, Hemlijaše, Bulatovce i Memiče. Slabije naoružane jedinice TO Kalesija pružale su jak otpor, posebice na liniji Brda – Grabik – Pogon, ali su bile potiskivane prema centru Kalesije. U ranim jutarnjim satima 11. maja 1992. godine, uslijedila je jaka neprijateljska ofanziva svim raspoloživim sredstvima. Nakon herojskog otpora branilaca, Kalesija je ipak 11. maja 1992. godine – okupirana. Agresor se spojio sa svojim jakim uporištem, sjedištem SDS-a u Dubnici. Krajnji cilj im je bio Tuzla, uključujući aerodrom u Dubravama, i spajanje sa Ozrenom. Branioci Kalesije nakon konsolidacije redova, na rječici Bijeljevac, u Miljanovcima, organiziraju jaku liniju odbrane. Borci odbrane pružali su višednevni žestok otpor neprijatelju koji je napokon – zaustavljen. Nakon uspješne odbrane i “psihološke konsolidacije”, komandant Opštinskog štaba TO Kalesija, Mirsad Gutić, naredio je svim komandama jedinica da se pripreme za oslobađanje okupiranih kalesijskih teritorija.

Akcija oslobađanja Kalesije započela je u rano jutro 23. maja 1992. godine. Sa zapadne strane opštine, odnosno iz pravca Prnjavora, uslijedio je žestok udar kalesijskih oslobodilaca. U munjevitom napadu oslobođen je Prnjavor, a u večernjim satima 23. maja 1992. godine, nakon samo 11 dana okupacije, oslobođen je i centar Kalesije. Kalesija je tada postala – prvi oslobođeni grad u Bosni i Hercegovini.⁴⁴

Narednih dana kalesijski oslobodioci su ušli i u Dubnicu, u Zolje i u Jajiće. Oslobođena je 28. maja Kalesija Gornja, a potom i Brda. Nešto kasnije, polovinom juna 1992. godine, oslobođeni su i Brezik, Memiči, Bulatovci i Mahala, ali se linija 4. jula 1992. godine, ponovo pomjerila – prema Kalesiji.⁴⁵

Prilikom potpisivanja Dejtonskog sporazuma, 21. novembra 1995. godine, ratna linija razgraničenja bila je na pravcu: Pandurica – Brezik – Grabik – rijeka Bukovica – tkzv. plavi most na magistralnom putu – pruga – područje ispod „Unis-Tok-a“.

⁴⁴ Vidi: Sead Omerbegović, Halid Tubić, *Kalesija: Priprema i odbrana od agresije 1992.godine*, Papirografika Tojšići, Kalesija, 1997, 93-144.

⁴⁵ Vidi: Sead Omerbegović, Halid Tubić, *Kalesija: Priprema i odbrana od agresije 1992.godine*, Papirografika Tojšići, Kalesija, 1997, 93-144.

U maju mjesecu 1992. godine stradala su 73 civila sa područja općine Kalesija (57 Bošnjaka i 16 Srba). U naselju Hemlijaši ubijeno je u štali, 8. maja 1992. godine, osam osoba, a njihova tijela su spaljena. Ubijeni su: Pašan (Ibrahim) Vildić, rođen 1966. godine; Ibrahim (Salkan) Vildić, rođen 1935.; Mujo (Salkan) Vildić, rođen 1939.; Mustafa (Hrusto) Vildić, rođen 1946.; Smajil (Alija) Vildić, rođen 1940.; Nedžib (Osman) Zulić, rođen 1934.; Ibrahim (Emin) Turkić rođen 1930. i Mustafa (Kadro) Kuduzović, rođen 1925. godine. Zločin je preživio Alija Ibrišević i Omer Mehmedović, koji je bio teško ranjen.⁴⁶

Na području općine Kalesija izvršen je genocid. Tako je presudio Viši pokrajinski sud u Düsseldorfu. Presudom od 29. novembra 1999. Maksim Sokolović je osuđen na 9 godina zatvora. U presudi stoji da je kao vođa četničke paravojne formacije u blizini svog rodnog sela Osmaci u maju 1992. godine, u okviru sistematskog plana da se izmjesti ili uništi bošnjačko stanovništvo s ovog područja, progonio civile i nadgledao objekte u kojima su zatvarani, te je u njima lično surovo mučio barem pet zatočenika. Kriv je za "podržavanje i pomaganje genocida i za teške povrede Ženevskih konvencija". Sokolovićevi branioци podnijeli su žalbu na presudu, tvrdeći da njemački sud nema jurisdikciju nad ovim slučajem, ali ju je Savezni vrhovni sud odbacio.⁴⁷

Ratni zločini počinjeni su i u junu mjesecu 1992. godine. Stradala su na različite načine 43 civila (Bošnjaka 41 i Srba 2).

Za ratne zločine na području općine Kalesija suđeno je i na sudovima u Srbiji i u Bosni i Hercegovini. Do sada su osuđena dva pripadnika VRS-a: Viši sud u Beogradu je osudio Dragana Maksimovića na 6 godina i 2 mjeseca zatvora, a Okružni sud u Bijeljini Mirka Lukića na 3 godine zatvora.

Dragan Maksimović je priznao krivicu: kao pripadnik Izviđačke čete Prve birčanske brigade VRS-a – "Šekovačke garde", 16. juna 1992. došao je pred nedovršenu kuću Muhameda Bećirovića u mjestu Caparde kraj Osmaka i ušao unutra s namjerom da pronađe civile koji su se ondje krili i ubije ih. Ubio je pet civila bošnjačke nacionalnosti, uključujući i troje djece: Senadu /Muje/ Bećirović i njenu maloljetnu kćerku Sandu /Muhameda/ Bećirović (1989), Neziru /Halila/ Bećirović i njeno dvoje maloljetne djece Rahmana /Senada/

---

⁴⁶ Mirsad Tokača, *Bosanska knjiga mrtvih: Ljudski gubici u Bosni i Hercegovini 1991-1995*, knjiga 3, Istraživačko dokumentacioni centar, Sarajevo, 2012, 972-993; Fahrudin Hamzić, Ibran Hamzić, Jajići: prilozi za monografiju, Off-set, Tuzla, 2023, 203.

⁴⁷ <https://stav.ba/vijest/genocid-pod-majevicom/5212> (Pristup: 03.04.2026);

Bećirovića (1986) i Denisa /Senada/ Bećirovića (1988). Presuda je izrečena 6. juna 2018.⁴⁸

I Mirko Lukić je počinio zločin u Capardama kraj Osmaka. U presudi pravosnažnoj od 10. juna 2014. piše da je, kao pripadnik Vojne policije VRS-a, u junu 1992. otišao do kuće u neposrednoj blizini salona namještaja “Karić”, u kojoj su bile zatvorene žene nesrpske nacionalnosti s područja Brčkog i Brezova Polja. Izveo je maloljetnicu (S. D., rođena 1976) i zaprijetio joj da se skine, a kada je odbila, rekao je da će dovesti još vojnika. Dva puta ju je silovao.⁴⁹

Za zločine u Capardama pokrenuto je još jedno suđenje. Pred Okružni sud u Bijeljini izveden je Predrag Marjanović. Njega optužnica od 19. februara 2015. tereti da je, kao pripadnik Birčanske brigade VRS-a, u junu 1992. na naročito surov način silovao ženu bošnjačke nacionalnosti. Suđenje je prekinuto 24. decembra 2015. Ljekari su ustanovili da se Marjanović nalazi u stanju privremene duševne poremećenosti, potvrdio je Milomir Čedo, sekretar Okružnog suda u Bijeljini.⁵⁰

Za zločine na području općine Kalesija osumnjičen je i Milosav Tripković, ali se on dao u bijeg. Za njim je Kantonalni sud u Tuzli raspisao potjernicu. Miodrag Trifković je oslobođen optužnice koja ga je teretila da je, kao pripadnik Osmaćkog bataljona VRS-a, s još dvojicom vojnika u junu 1992. došao do šume zvane Stupić, u kojoj su se krili bošnjački civili koji su bježali od hapšenja. Među njima bio je veći broj maloljetnika. Vojnici su zapucali na njih i bacili bombe. Ubijena su tri maloljetnika. Jedan od vojnika je prišao ranjenom punoljetnom civilu i ubio ga ispalivši mu metak u glavu. Ostale civile iz šume uhapsili su i odveli u logor “Osmaci”. Prvog stepenom presudom od 11. novembra 2016. Miodrag Trifković bio je osuđen na 8 godina, ali je ova presuda ukinuta pa je oslobođen u ponovljenom postupku, presudom pravosnažnom od 4. decembra 2018. godine.⁵¹

S Miodragom Trifkovićem, zvanim Čiča na optužnici su bili i Vlastimir Perić zvani Rus i Milosav Tripković zvani Miko, za koje se, kako je to objavila TV Tuzlanskog kantona, prema optužnici podignutoj u decembru 2008. godine, smatra da su odgovorni za smrt četiri, od toga tri maloljetne osobe, u selu Jelovo Brdo. U ovom selu ubijeni su Huso Kulović, te malodobni Almir Čivić, Semir Čivić i Ahmet Čivić. Tijela trojice ekshumirana su 1997. godine. Na

⁴⁸ <https://stav.ba/vijest/genocid-pod-majevicom/5212> (Pristup: 03.04.2026);

⁴⁹ <https://stav.ba/vijest/genocid-pod-majevicom/5212> (Pristup: 03.04.2026);

⁵⁰ <https://stav.ba/vijest/genocid-pod-majevicom/5212> (Pristup: 03.04.2026);

⁵¹ <https://stav.ba/vijest/genocid-pod-majevicom/5212> (Pristup: 03.04.2026);

izjašnjenju o krivnji pojavila su se samo dvojica. U međuvremenu je Vlastimir Perić umro pa je postupak protiv njega obustavljen 16. aprila 2015. godine.⁵²

SIPA, tužilaštva i sudovi, imat će još posla na prostoru općine Kalesija. Ovaj zaključak ne izlazi samo iz izjava kao što je ova M.T. već prije svega iz nedavno u medijima objavljene liste koju je Haški tribunal još 2006. dostavio Tužilaštvu BiH, s imenima osoba koje treba procesuirati. U A kategoriji, dakle, među onima za koje su tužioci u Hagu procijenili da protiv njih ima dovoljno dokaza za podizanje optužnica, nalazi se čak 21 osoba osumnjčena da je počinila ratni zločin na području općine Kalesija.

Stradali civili sa područja općine Kalesija u periodu 1. april 1992-30. juni 1992., prema etničkoj pripadnosti

Mjesec i godina	Bošnjaci	Srbi	Hrvati	Ostali	Svega stradalih
April 1992.	9	-	-	-	9
Maj 1992.	57	16	-	-	73
Juni 1992.	41	2	-	-	43
Svega stradalih	107	18	-	-	125

Podaci u tabeli pokazuju da je na području općine Kalesija u periodu od 1. april 1992. do 30. juna 1992. godine, stradalo najmanje 125 osoba, civila. U naznačenom periodu živote su izgubili 107 Bošnjaka i 18 Srba. U krvavom proljeću 1992. godine, najviše civila ubijeno je u mjesecu maju, mjesecu mladosti. Pokušaj potpunog uništenja države Bosne i Hercegovine i Bošnjaka nije ostvaren zahvaljujući Armiji Republike Bosne i Hercegovine, koja je vremenom stasala u respektabilnu vojnu silu. Oslobođanjem Kalesije Armija je srušila mit o nepobjedivosti JNA i time podigla moral svim braniocima Republike Bosne i Hercegovine.

Tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, je srušeno 614 džamija, 218 mesdžida, 69 mekteba, četiri tekije, 37 turbeta i 405 drugih vakufskih objekata. Vojska Republike Srpske (VRS) potpomognuta iz Srbije srušila je 534 džamije, a ekstremisti Hrvatskog vijeća obrane (HVO) još njih 80.

⁵² <https://stav.ba/vijest/genocid-pod-majevicom/5212> (Pristup: 03.04.2026);

Uništeno je ili oštećeno više od 80% od 1.144 džamija koliko ih je prije agresije bilo na prostoru Republike Bosne i Hercegovine.

Na području Medžlisa Islamske zajednice Kalesija „ubijeno“ je osam i „ranjeno“ dodatnih osam džamija, te značajan broj ostalih objekata (vakufskih kuća, mesdžida, mekteba, pomoćnih objekata, gasulhana...). Srušene su redom, od istoka ka zapadu, džamije u Papraći, Capardama (stara i nova), Šeheru, Memićima, Kalesiji Gornjoj, Jelovom Brdu i Stara džamija u Seljublju, a oštećene u Brda – Križevci, Brda Gornja, Prnjavoru, Miljanovcima (stara i nova), Raincima Donjim (stara i nova) i Seljublju. Pored džamija, na meti agresora bila je i ostala infrastruktura, pri čemu su potpuno uništeni mesdžidi u Mahali i Zukićima, te mektebi u Borogovu, Kusunjama, Hajvazima, Mahmutovićima i Seljublju, a devastirani su mektebi u Šeheru, Likama, Capardama i Šahbazima. Uz navedene vakufe, porušeno je oko 30% „ostalih“ vakufskih objekata.⁵³

ZAKLJUČAK

Kalesija je, kao strateški važan grad u planovima i ciljevima agresora, bio meta napada već od 1992. godine. Na ovaj bosanski grad je planirana, pripremana i organizovana agresija i ratni zločini nad Bošnjacima. Srpske snage su organizirale logore za Bošnjake, ubijali su civile, vršile su sistematska silovanja i druge oblike seksualnog nasilja, masovno su protjerali i deportovali civile, uništavali su kulturna dobra i imovinu te rušili islamske vjerske objekte. U periodu od aprila do kraja juna 1992. godine, od strane pripadnika srpskih snaga (JNA, vojske, policije te paravojnih formacija) ubijeno je najmanje 107 Bošnjaka, civila. U aprilu je ubijeno 9, u maju 57, a u junu 1992. godine, 41 civil bošnjačke nacionalnosti. U periodu od aprila do juna 1992. godine, stradalo je i 18 civila srpske nacionalnosti.

Na području općine Kalesija izvršen je genocid. Tako je presudio Viši pokrajinski sud u Düsseldorfu. Presudom od 29. novembra 1999. Maksim Sokolović je osuđen na 9 godina zatvora. U presudi stoji da je kao vođa četničke paravojne formacije u blizini svog rodnog sela Osmaci u maju 1992. godine, u okviru sistematskog plana da se izmjesti ili uništi bošnjačko stanovništvo s ovog područja, progonio civile i nadgledao objekte u kojima su zatvarani, te je u njima lično surovo mučio barem pet zatočenika. Kriv je za *“podržavanje i pomaganje genocida i za teške povrede Ženevskih konvencija”*. Sokolovićevi

⁵³ <https://mizkalesija.ba/vjerskim-programom-obiljezen-dan-dzamija/>

branioci podnijeli su žalbu na presudu, tvrdeći da njemački sud nema jurisdikciju nad ovim slučajem, ali ju je Savezni vrhovni sud odbacio.

Za ratne zločine na području općine Kalesija suđeno je i na sudovima u Srbiji i u Bosni i Hercegovini. Do sada su osuđena dva pripadnika VRS-a: Viši sud u Beogradu je osudio Dragana Maksimovića na 6 godina i 2 mjeseca zatvora, a Okružni sud u Bijeljini Mirka Lukića na 3 godine zatvora.

SUMMARY

Kalesija, as a strategically important town in the plans and objectives of the aggressor, became a target of attacks as early as 1992. Aggression and war crimes against the Bosniak population were planned, prepared and carried out in this Bosnian town. Serb forces organized detention camps for Bosniaks, killed civilians, carried out systematic rapes and other forms of sexual violence, forcibly expelled and deported civilians, destroyed cultural property and assets, and demolished Islamic religious buildings. In the period from April to the end of June 1992, at least 107 Bosniak civilians were killed by members of Serb forces (JNA, army, police and paramilitary formations). In April, 9 civilians were killed, in May 57, and in June 1992, 41 Bosniak civilians. In the same period, from April to June 1992, 18 civilians of Serb nationality were also killed.

Genocide was committed in the territory of the municipality of Kalesija. This was established by the Higher Regional Court in Dusseldorf. By the verdict of 29 November 1999, Maksim Sokolovic was sentenced to 9 years of imprisonment. The judgment states that, as the leader of a Chetnik paramilitary formation near his native village of Osmaci in May 1992, within a systematic plan to expel or destroy the Bosniak population from this area, he persecuted civilians, supervised detention facilities in which they were imprisoned, and personally brutally tortured at least five detainees. He was found guilty of "aiding and abetting genocide and of grave breaches of the Geneva Conventions." Sokolovic's defense appealed the verdict, claiming that the German court lacked jurisdiction over the case, but the appeal was rejected by the Federal Court of Justice.

War crimes committed in the area of the municipality of Kalesija were also prosecuted before courts in Serbia and Bosnia and Herzegovina. So far, two members of the Army of Republika Srpska have been convicted: the Higher Court in Belgrade sentenced Dragan Maksimovic to 6 years and 2 months of

imprisonment, while the District Court in Bijeljina sentenced Mirko Lukic to 3 years of imprisonment.

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljeni izvori

AIIZ, Fond SDS, inv.br. 490/4. *Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 24.10.1991;

ICTY, Predmet IT-02-54-T, Pred pretresnim vijećem III, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, drugi pretpretresni podnesak tužilaštva (Optužnice u vezi sa Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom), 31. maj 2002, paragraf 61 i 200, napomena 400;

ICTY, Predmet: IT-00-39-T, Tužilac protiv Momčila Krajišnika, Presuda, Den Hag, 27. septembar 2006;

ICTY, Predmet br: IT-95-5/18-T, Tužilac protiv Radovana Karadžića, Tom I, II, III, IV, Presuda, Den Hag, 24. mart 2016;

ICTY, Predmet br: IT-00-39-40/1-S, februar 2003, Presuda, Tužilac protiv Biljane Plavšić, Presuda, Den Hag, 27. februar 2003;

Odluka o proglašenju Srpske opštine Kalesija, broj 186/92, Kalesija, 28.02.1992. Kopija Odluke je u arhivi autora rada;

Sud Bosne i Hercegovine

Sud Bosne i Hercegovine, Predmet S1 1 K 016604 14 Kro Maksimović Dragan;

Sud Bosne i Hercegovine, Predmet X-KRŽ-06/234 Janković Zoran;

Objavljeni izvori

Drinski korpus 1992-1995, Vojna ekspertiza, Br. 06-01/6-6.1-328/01, od 14.02.2001;

Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. godine u Bosni i Hercegovini. Nacionalni sastav stanovništva, rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima, *Statistički bilten*, 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1993;

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2016;

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, etnička/nacionalna pripadnost, vjeroispovijest i maternji jezik, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2019;

LITERATURA

Knjige

Cigar Norman, *Genocid u Bosni. Politika etničkog čišćenja*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo 1998;

Čekić Smail, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu planiranje, priprema, izvođenje*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2004;

Čekić Smail, *Dejtonski (mirovni) sporazum – legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini*, knj.1,2,3, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2016, 1-2601;

Donia Robert, *Iz Skupštine Republike Srpske 1991-1996*, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, University Press, Sarajevo 2012;

Donia Robert J., *Radovan Karadžić – uzroci, postanak, i uspon genocida u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 2016;

Džananović Muamer, Karčić Hikmet, Medić Jasmin, *Nastanak Republike Srpske: Od regionalizacije do strateških ciljeva (1991-1992)*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2023;

Grupa autora, *Demografske i etničke promjene u Bosni i Hercegovini*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, sarajevo, 2017;

Grupa autora (urednica: Kemija Hodžić), *Logori i druga mjesta zatočenja za vrijeme rata u BiH*, III dio, Centar za demokratiju i tranzicionu pravdu; Udruženje „Tranzicijska pravda, odgovornost i sjećanje u Bosni i Hercegovini“, Sarajevo-Banja Luka, 2024;

Hamzić Fahrudin, Hamzić Ibran, *Jajići: prilozi za monografiju*, Off-set, Tuzla, 2023;

- Kadijević Veljko, *Protiv udar: Moje viđenje raspada Jugoslavije*, Beograd 2010;
- Karčić Hikmet, Suljagić Emir, Turčalo Sead, *Presretnuti razgovori: pripreme za rat*, Univerzitet u Sarajevu, fakultet političkih nauka, Memorijalni centar Srebrenica, Sarajevo, 2022;
- Omerbegović Sead, Tubić Halid, *Kalesija: Priprema i odbrana od agresije 1992.godine*, Papirografika Tojšići, Kalesija, 1997;
- Omerbegović Sead, Enver Jukanović, Muhamed Avdić, *Vrijeme odluka i otpora: Kalesija 1992.-1995.*, Tuzla, 2003;
- Selimović Sead, Šabotić Izet, *Drugi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine 1992-1995*, Bosanski kulturni centar, Tuzla, 2017;
- Selimović Sead, *Ubijeni i protjerani: promjene u etničkoj strukturi stanovništva Bosanskog podrinja od 1991. do 2013. godine pod utjecajem rata protiv Bosne i Hercegovine*, Centar za istraživanje moderne i savremene historije, Tuzla, 2022;
- Šadinlija Mesud, *Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine 1986-1992*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013;
- Šehić Zijad, *Eksperiment u svjetskoj laboratoriji Bosna. Međunarodna diplomatija u vrijeme disolucije SFRJ i agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu (do Vašingtonskog sporazuma 1994.)*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2013;
- Tokača Mirsad, *Bosanska knjiga mrtvih: ljudski gubici u Bosni i Hercegovini 1991-1995*, Istraživačko dokumentacioni centar Sarajevo, knj. 1,2,3,4, Sarajevo, 2012;
- Tosunbegović Dževad, *Šeher kod Kalesije (sa okolinom)*, Kalesija, 2023.

Članci

- Arnaut Meldijana, Procesuiranje u predmetu Radovan Karadžić-ICTY IT-95-5/18, *Historijski pogledi*, god. IV, br. 5, Tuzla 2021, 235-257. (<https://doi.org/10.52259/historijski-pogledi.2021.4.5.235>);
- Selimović Sead, Spriječiti povratak: Provođenje Aneksa VII Dejtonskog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (1995-2000), *Historijski pogledi*, br. 6, Centar za istraživanje moderne i savremene historije, Tuzla, 2021, 206-232;
- Selimović Sead, Stvaranje paradržave bosanskih Srba: Identifikacija 'istorijskih neprijatelja' i etničko razdvajanje stanovništva u ratu protiv Bosne i Hercegovine (1991-1995), *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: Opsada i odbrana Sarajevan- tri decenije poslije*, Institut za istraživanje zločina protiv

čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2023, 53-82;

Selimović Sead, Etnička struktura stanovništva Bosne i Hercegovine od 1948. do 1991. godine s posebnim akcentom na Bosansko podrinje, *Historijski pogledi*, br. 7, Centar za istraživanje moderne i savremene historije, Tuzla, 2022, 217-253;

Šadinlija Mesud, Neki aspekti djelovanja Vojske Jugoslavije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu na području srednjeg Podrinja, *Historijski pogledi*, god. IV, br. 5, Tuzla 2021, 217-234. (<https://doi.org/10.52259/historijski-pogledi.2021.4.5.217>).

NOVINE

Borba, nezavisni politički dnevnik, godina LXX, broj 94, Beograd, petak, 3.april 1992;

Front slobode, godina XLIX, broj 3197, Tuzla , utorak, 14.aprila 1992;

Front slobode, godina XLIX, broj 3199, Tuzla , utorak, 21.aprila 1992;

Oslobođenje, br. 15709, godina XLIX, Sarajevo, 14.03.1992;

INTERNET IZVORI

<https://ratnizlocin.detektor.ba/lokacija/kalesija/30> (Pristup: 05.04.2026.);

<https://stav.ba/vijest/genocid-pod-majevicom/5212> (Pristup: 03.04.2026);

<https://stav.ba/vijest/republika-srbija-protiv-pripadnika-vrs-a/16376> (Pristup: 05.04.2026.);

<https://mizkalesija.ba/vjerskim-programom-obiljezen-dan-dzamija/> (Pristup: 05.04.2026.);